

Working Papers in Political Science
Politikatudományi műhelytanulmányok

2015/1

Kiss Balázs

Esemény, hálózat, szemiózis

**A magyarországi politikai kommunikáció huszo-
nöt éves történetének megírhatóságáról**

Politikai kommunikáció Magyarországon, 1990-2015 című kutatás bemutatkozó
workshop

2015. november 17.

MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont
Politikatudományi Intézet

A kerek évfordulók vonzzák a történeti összefoglalókat a politikatudományban is. Ilyenkor számos áttekintő munka készül, ám ezek úgy történetiek, hogy ritkán foglalkoznak a történeti megírhatóság mikéntjével, annak elméleti és módszertani kérdéseivel. Pedig egy korszak bemutatása már nem egyszerűen egy szaktudományos probléma illusztrálása múltbeli adatok felhasználásával, ami a politikatudomány szokásszerű eljárása volna, hanem történetírói kísérlet is egyben, a maga historiográfiai specifikumaival, amelyekre érdemes odafigyelnünk, hogy világos legyen, mit is teszünk, és hogy legalább a legkönnyebben elkerülhető hibákat ne kövessük el.

Az egyik elkerülhetőnek tűnő hibát a jelen esetben akkor vétenénk, ha a politikai kommunikáció történetét túlságosan alárendelnénk valami másnak, például a politikatörténetnek vagy a médiatörténetnek, tehát ha úgy vennénk, hogy a politikai kommunikáció nem több, mint fontos politikusok vagy médiumok tevékenysége. Meg lehet azonban kísérteni azt, hogy a politikai kommunikációt mintegy önmagában írjuk le, mint kommunikációs összekapcsolódásokon alapuló közösségek változását. Ezért áll a magunk választotta historiográfiai irány középpontjában a címben jelzett három fogalom: esemény, hálózat és szemiózis.

Röviden összefoglalva a kutatás kiindulópontja az esemény, vagyis egy olyan történet, amelyik cselekvésre készíti a politikai kommunikációs aktorokat. A következő fogalom a hálózat, vagyis személyeknek és szervezeteknek az esemény kapcsán végbemenő kommunikációs összekapcsolódása valamilyen empirikusan mérhető és követhető módon. Az összekapcsolódások hálózatot alkotnak, olyat, amelynek vannak sűrűbb részei, részhálózatai. Az így nyert hálózat leírásakor azt vizsgáljuk, vannak-e az egésznek és a részeknek társadalomszemiotikai értelemben vett specifikumai, tehát a szemiózisnak, jelteremtésnek olyan módjai, amelyek időben tartósak az egész hálózatra nézve, illetve egy-egy szűkebb körük az egyes részhálózatokra nézve. Amennyiben találunk átfogó szemiotikai konfigurációt, akkor ezzel megtaláltuk a magyar politikai közösség kommunikációs sajátosságait, az egyes részhálózatok specifikus konfigurációi pedig feljogosítanak arra, hogy a nemzeti, avagy országos politikai közösségen belül kisebb közösségeket definiáljunk.

Az alábbiakban először azt mutatom be, hogy milyen módon szokás (politikai) kommunikációtörténetet írni, melyek a műfaj főbb fajtái, azoknak mik a gyengeségeik. Ezt követően a „Politikai kommunikáció Magyarországon, 1990-2015”¹ című kutatás elméleti kiindulópontjait ismertetem, hogy világossá váljék, milyen módszerrel közelítjük meg ezt a történetírói feladatot. Végül kitérek az általunk választott módszer korlátaira is. Ez a tanulmány tehát kifejezetten elméleti és módszertani jellegű, ezért empirikus kutatási eredményeket nem közöl.

¹ A kutatást az OTKA (112323) támogatja.

Az 1990 óta eltelt huszonöt év kerek időtartam, mely jelentős tudományos vonzerővel bír, pedig, mivel benne élünk, nem igen tudhatjuk, hogy vannak-e olyan sajátosságai, amelyek specifikus korszakká emelik, vagyis megkülönböztetik a következőtől. Hasonlatos ez a középkori krónikák attitűdjéhez (White 1980), amelyek minden egyes évet bejegyeztek, függetlenül attól, hogy történt-e bármilyen említésre méltó esemény, és pedig azért, mert az Úr bizonyára okkal osztotta éppen évekre az időt. Hasonlóképpen: a kerek évfordulóknak, éppen mert kerekek, bizonyára van valamilyen megírható értelmük. Azért tanácsos ennek a csábításnak a csapdáiba belegondolni, mert a kerek évfordulós összefoglalók írásának gyakran van ilyen sugallata: a folyamatok bizonyára eljutottak valamilyen mérföldkőig, meghúzható valamilyen ív, előadható valamilyen nagy narratíva arról, ami történt.

A kommunikációtörténetekről John Nerone (2006) azt írja, hogy míg a professzionális történészek már régen letettek arról, hogy nagy narratívákban gondolkodjanak, addig a kommunikációkutatók ragaszkodnak az ilyenekhez a történeti összefoglalóikban. Vagy arról írnak például Innis és McLuhan nyomán, hogyan változtatta meg a médiatechnika az egész civilizációt, de legalább egy-egy szférát, például a politikát, vagy arról, hogy bizonyos ügyek, eszmék hogyan haladtak előre, vagy szenvedtek késedelmet. Az utóbbi esetben két kedves hősük szokott lenni: a sajtószabadság és a professzionális újságírás.

Ha ezt kiegészítjük Hayden White-nak a XIX. századi történetírásról adott tipológiájával (White 1973), akkor nagyjából valóban leírtuk a kommunikációtörténetek mézőnyét. Ekkor a történeti bemutatás szerint egy-egy időszakban a sajtószabadság és a professzionális újságírás ügye és követelménye vagy elbukott, ez volna a tragédia-ként előadott kommunikációtörténet, vagy győzedelmeskedett a kemény politikai ellenfelek okozta nehézségek közepette, ez volna a romantikus történet, vagy úgy győzött, hogy az ellenfelek kisszerűek voltak, ez a komédia típusú leírás, vagy eleve illúzió volt e két hősben hinni, és akkor kapjuk a satírárt.

White hozzáteszi, hogy a professzionális történetírásban a XX. századra az utóbbi irány győzedelmeskedett, vagyis a satíra, az irónia, és ez egybecseng a nagy narratíváról való lemondással. Eszerint a XX. században a szakszerű történetíró távolságot tart a modernitás nagy eszméitől és eszményeitől, beéri az adott időszak fejleményeinek valamilyen kontextualizálásával, de nem sugallja, hogy például a politikai kommunikációnak el kellett volna jutnia, vagy legalább közelebb kellett volna jutnia egy ideális végállapothoz, mondjuk, ahhoz, ahogyan Jürgen Habermas vagy John Rawls megszabja azt.

Ebben a White által tehát ironikusnak mondott korszakban kevésbé a szépirodalmi megírás dívik, mint a szaktudományos paradigmákon alapuló. Ahogyan Michel Foucault (1969: 9-10) utal rá, a gazdaságtörténet a közgazdaságtantól vesz át kiindulópontokat, a társadalomtörténet a demográfiától és a szociológiától. Feltételezhetjük tehát, hogy a kommunikációtörténet alighanem főleg a szociológiától, a politikai kommunikáció története pedig emellett nyilván a politikatudománytól. Akkor pedig

a történetírás és az általa előadott történelem folyvást változik, de most már nem például a források előkerülése, a szerző esztétikai vagy politikai szándékai okán, hanem a szaktudományos paradigmaváltások miatt.

Ebbe a gondolatmenetbe illeszkedik bele Nerone (2010, 2013) rövid figyelmeztetése, mely szerint a történeti munka nem a múltról szól, hanem a jelen és a múlt közötti kapcsolatról, viszonyról. Ennek két változata lehetséges: az egyik a jelen kommunikációkutatási paradigmájához való alkalmazkodás, a másik a jelen politikatudományi paradigmájához való alkalmazkodás. Ekkor a politikai kommunikáció történetét az alapján lehetne vagy volna tanácsos megírni, ahogyan a kommunikációkutatás, vagy ahogyan a politikatudomány gondolkodik a maga tárgyáról, amit pedig alighanem főképpen a mindenkori mai kortárs problémák és helyzet határozna meg.

Márpedig a jelen a mindenkori jelen, vagyis amikor a múltban íródott történeti munkákat vesszük szemügyre, az akkori paradigmák befolyásával találkozunk. Ha csak a legutóbbi néhány évtizedre tekintünk, látjuk, hogy a (politikai) kommunikációtörténet azonos volt a médiatörténettel, a médiatörténet pedig jobbra a minőségi média történetével. Az előbbi egybecsúszás abban állt, hogy alig fordítottak figyelmet a tömegmédián túli kommunikációs csatornákra, az utóbbi pedig abban, hogy prioritást, esetleg kizárólagosságot élveztek azok a médiumok, amelyeket az elitek követtek figyelemmel: a szeriöz nyomtatott sajtó, az elektronikus médiumokból pedig csak a híradók és a komoly politikai műsorok. Mindjárt világos, hogy ez a két leszűkítés manapság nem tartható, hiszen a politikai kommunikáció nem kis része kilincselésekkel, nagygyűlésekkel és aktivisták kitelepülésével zajlik, a médiatájképnek pedig az online világ, például az internetes hírportálok, vagy az online és offline bulvársajtó ugyanúgy a részei, mint a politikai napilapok.

Ha körülnézünk a magyar sajtótörténetről szóló munkák között, hasonló tendenciákat találunk, mint külföldön. Sipos Balázs (2004) pontosan az egyik említett főhősnek, a professzionális újságírásnak a Horthy rendszerbeli sorsát helyezi a közép-pontba, amikor pedig az 1990 utáni első húsz év médiatörténetét írja (Sipos 2010), bevallottan a Hallin-Mancini (2004) paradigma normatív olvasatából indul ki. Bajomi-Lázár Péter (2014) a sajtószabadság ügyének a régióbeli cikcakkjait vázolja, s már könyvcímével is jelzi, hogy a média gyarmatosításáról, tehát alávettetéséről lesz szó. Németh György (2002) a *Mozgó Világ* történetét a politikai hatalommal folytatott konfliktusok sorozataként írja meg, tehát megint a sajtószabadság a főhős. Csillag András (2000) munkájának szintén jó érzékelhető normatív előfeltevése van, tudniillik a társadalom iránt felelősséget érző professzionális újságírás, és ennek a nem minden visszaesés nélküli előrehaladása adja a munka ívét. A szerzőknél tehát jól érzékelhető az a kívánt végállapot, amelyhez képest vélik leírhatónak az adott időszak történéseit, előrelépéseit és – főként – a visszaeséseit.

Habár nem vonjuk kétségbe az ilyen vállalkozások kivitelezhetőségét és értékét, vannak olyan megfontolások, amelyek más irányú kísérletezésre ösztökélnek.

Az egyik ilyen megfontolás a normativitás körüli bizonytalanság. Mind a sajtószabadság, mind a szigorú média szakértelem olyan norma, amelyet nehéz megnyugtatóan megalapozni és védhetően meghatározni. Például a sajtószabadság általában a politikai hatalommal szembeni szabadságként és függetlenségként definiálódik, ho-

lott legalább ennyire fontos a média gazdasági függetlensége, amelyet adott esetben éppen az állami támogatások biztosíthatnak. Aztán meg nehéz általában médiáról beszélni a XXI. század második évtizedében, amikor a hírfogyasztás mind nagyobb része nem a nyomtatott sajtó és a nagy közszolgálati és kereskedelmi televíziók és rádiók segítségével, de még csak nem is a nagy internetes portálokon keresztül történik, hanem például a web 2-es felületeken; vajon hogyan értelmezhető ilyen körülmények között a sajtószabadság,² a professzionális újságírás vagy annak hiánya.

De talán még nagyobb gondot okoz az idealista megközelítések esetében az, hogy nehéz más eredményre jutni a kutatás nyomán, mint hiányok felsorakoztatására – hiszen aligha van olyan ország, ahol a politikai kommunikáció helyzete ideális, ugyanis vagy a politikai vagy a gazdasági hatalom nehezedik rá, vagy az újságírók nem eléggé felelősségtudók, vagy az állampolgárok nem eléggé érdeklődők, vagy mindezek együtt.

Miközben tehát a normatív történetírás értékessége megkérdőjelezhetetlen, érdemes mással kísérletezni, olyan megközelítéssel, amelyhez nincsen szükség a politikai kommunikáción kívüli, külsődleges morális vagy filozófiai végállapokra, sőt, még arra sem, hogy a huszonöt év egy teljes ívet bejáró korszakká válják a leírásban.

A cél az, hogy bemutassuk: a politikai kommunikáció magyarországi történetét lehetséges mintegy belülről megírni. Ezzel azt is állítjuk, hogy megírható a politikai kommunikáció története a nélkül, hogy alárendelődnék a politika történetének. A fentebb említett magyar munkák általában a politikatörténet részeként írnak a média történetéről. Ennek az lesz a következménye, hogy végül is kevésbé a politikai kommunikációnak a specifikusan kommunikációs jellege jelenik meg a leírásban, mint inkább a média szféra önálló politikai ágens volta. Általában keveset tudunk meg arról, hogy maga a média vagy az adott médium milyen újságírói teljesítményeket mutatott fel, inkább azt adják elő a szerzők, hogy az újságírók és a médiumok milyen politikai sikereket értek el vagy milyen politikai kudarcokat szenvedtek el az állammal szemben. Természetesen ezek legitim és fontos kutatási kérdések, de figyelmen kívül hagynak széles kérdésköröket, például azt, hogy miről is volt szó a műsorokban, az újságok lapjain, amikről szó volt, azok hogyan jelentek meg, kik követték és vették át őket a politikai kommunikációs közösségen belül stb..

² A Freedom House is két szférában méri a sajtószabadságot: az offline és az online világra külön-külön ad osztályzatot.

Állításunk szerint megírható a magyarországi politikai kommunikáció huszonöt éves története „belülről”, tehát a nélkül, hogy a fejleményeit alárendelnénk külső szempontoknak, végállapotoknak, normatív megfontolásoknak vagy a politikai intézmények érdekeinek. Ennek a felvázolása az alábbiakban a következő sorrendet követi: először egyenként megvizsgálom azokat a fogalmakat, amelyek kézenfekvők volnának egy reflektálatlan politikai kommunikáció történet megírásakor. Azért van szükség erre, hogy amikor a második szakaszban felépítem a fogalmi és módszerbeli keretet, ne lehessen félreérteni a használt fogalmakat.

A fogalmak illetően kommentálását követően a saját módszer részletei következnek. A kutatás több szakaszra oszlik, ezeknek a rövid bemutatása adja a továbbiak szerkezetét:

1. A politikai események alapján hálózatokat rajzolunk fel.
2. A hálózatokból kommunikációs közösségekre következtetünk.
3. A kommunikációs közösségeket társadalomszemiotikai módszerrel elemezzük.
4. A specifikus szemiotikai konfigurációkkal rendelkező közösségek egymással közös vonásai alapján felvázoljuk az átfogó magyar politikai közösség kommunikációs sajátosságait.
5. Megvizsgáljuk az így nyert átfogó közösség és a részeit képező politikai közösségek kommunikációs sajátosságainak az időbeli változásait.

Fogalomvizsgálat

Politikai kommunikáció alatt sokféle dolgot szokás érteni: általában vagy cselekvőkhöz, vagy ügyekhez, vagy szavakhoz, vagy kommunikációs terekhez, például csatornákhoz, vagy mindezek kombinációihoz szokás kötni. Úgy is mondhatjuk, hogy a politika meghatározott, specifikus szemiózisait, jelteremtési módjait szokás keresni és vizsgálni.

Aktorok. A politikai kommunikáció kutatások derékhada számára a politikai kommunikáció hallgatólágosan nem más, mint amikor a politikai intézmények (az állam, a pártok, az intézményesen megerősített politikusok, a bejegyzett mozgalmak, stb.) kommunikálnak. Ekkor a kutató előre tudja azt, hogy melyek a politikai intézmények, és úgy véli, hogy kizárólag az ő kommunikációjukat kell vizsgálnia. Márpedig, ha csak az előzetesen meghatározott szereplőket vesszük komolyan, akkor kimaradhatnak olyanok, akiket pedig akár maguk a politikai aktorok is komolyan vesznek. Ráadásul meglehet, hogy olyan megszólalásukat is fontosnak fogjuk minősíteni csak azért, mert tőlük származik, amelyek pedig mindenféle reakció nélkül maradtak, nem váltak közüggé, nem kaptak politikai relevanciát, röviden: nem gerjesztettek politikai kommunikációt.

Témák. Egy másik értelmezés szerint a politikai kommunikációt a politikailag fontos témákkal, ügyekkel kapcsolatos kommunikációk összessége jelöli ki. Irányzatonként eltér, hogy melyek lehetnek ezek a témák: az emberi jogok, a környezetvédelem, a leszakadók felemelése, a kisebbségek egyenjogúsítása, az egyenlőtlenségek felszámolása vagy csökkentése, a bevándorlás visszaszorítása, a halálbüntetés stb. Megint csak: ekkor a kutató előre tudja azt, hogy melyek a politika fontos témái, már akkor tudja ezt, amikor a politikai aktorok még nem. Ebből adódnak olyan leírások, amelyek hosszan foglalkoznak olyan témákkal, amelyek valójában csak a kutató vagy egy szűk kör számára fontosak, s ezáltal elterelődik a figyelem olyanokról, amelyek pedig bizonyos politikai közösségek számára megvitatandóknak bizonyultak.

Szavak és diskurzusok. Egy harmadik értelmezés szerint a politikai kommunikációra mindig jellemző bizonyos szavak és diskurzusok használata; kézenfekvő, hogy mindenhol, ahol olyan szavak, mint politika, párt, nemzet, politikai közösség, szabadság, egyenlőség, testvériség, igazságosság, vagy éppen sajtószabadság stb. és ezek valamilyen diskurzusa, vagyis szavak specifikus és visszatérő konstellációja megjelenik, alighanem politikai kommunikációval van dolgunk. A gond az előzőhöz hasonló: számos politikainak szánt szöveg fegyverkezik fel ezekkel a szavakkal és marad visszhangtalan, máskor meg szavak, melyek politikamentesnek tűntek korábban, hirtelen politikai jelentőségre tesznek szert. Elég talán, ha a cigány kontra roma, a homoszexuális kontra meleg, a családon belüli erőszak vagy akár a polgár szóra gondolunk. Nem tudhatjuk előre, hogy mely szavakat és diskurzusokat kell keresnünk ahhoz, hogy politikai kommunikációra találjunk.

Csatornák. A negyedik felfogás szerint bizonyos csatornák, fórumok teszik a rajtuk zajló kommunikációt politikaivá. Például ha egy költő verset jelentet meg egy politikai napilapban, akkor az annak ellenére politikai tettek és politikai kommunikációs jelentőségű aktusnak nyilvánulhat, hogy maga a vers nem politikai tartalmú. A kutató itt is előre tudja, hogy melyek a politikai kommunikáció szempontjából releváns csatornák, és melyek nem azok. Így persze előfordulhat, hogy bizonyos csatornákra és terekre nem fordít figyelmet, másokat pedig túl magasra értékeli.

A fenti értelmezések közös problémája tehát, hogy már az előtt tudják, miben áll és hol keresendő a politikai kommunikáció, mielőtt akár csak egyetlen újságcikket vagy tüntetést megnéztek volna. Már előre és a konkrét körülményektől függetlenül tudják, hogy kiket kell megvizsgálni, milyen szavakat kell keresni, milyen témák esetében kell gyanakodni, milyen további modalitások esetén kell vizsgálandni, és milyen csatornákon és terekben kell körülnézni politikai kommunikáció után. Itt tehát a kutatói önkény szabadon uralkodhat, és pedig nem csak abban, hogy mit vesz számba, hanem abban is, hogy mit hagy figyelmen kívül. Ha azonban csak bizonyos szereplőket, témákat, modalitásokat, csatornákat, szavakat és kifejezéseket keresünk, akkor kimaradhatnak olyanok, amelyek pedig a valós politikai élet számára fontosak vagy nagyon fontosak, míg az általunk preferáltak senkit vagy alig valakit ösztönöztek politikai cselekvésre. Különösen fenyegető ez, ha történeti leírásba fogunk, hiszen ilyenkor nehéz ellenállni annak, hogy ne a történések idején, hanem a megírásakor fontos aktorok, témák, csatornák, modalitások, szavak és diskurzusok számítsanak csak vagy elsősorban.

Összességében tehát amennyiben így járunk el, nem a konkrétan lezajlott, a jelen esetben a valós magyarországi politikai kommunikációról fogunk szólni, hanem valamilyen modellről, amelyik számára nagyon más szempontok lehetnek irányadók.

A kutatás lépései

Lehetséges-e előzetes paradigmatis feltevések nélkül nekifogni a politikai kommunikáció kutatásának? Azt állítjuk, hogy igen, mégpedig a következő módon.

Annyiban van előzetes feltevésünk, hogy a politikai kommunikáció birodalmát a politikai viselkedés körébe tartozónak tekintjük, vagyis előfeltételezzük azt, hogy van a cselekvéseknek egy olyan köre vagy aspektusa, amelyet a legszerencsésebb módon a politikai kommunikáció kifejezéssel ragadhatunk meg. Az interakciók sokaságaként felfogott politikai élet kommunikációs aspektusa abban áll, ahogyan a politikai aktorok az interakciók során hatnak egymásra és az őket figyelőkre, mégpedig vagy szándékosan érnek el hatást, vagy akaratlanul teszik ezt, tudniillik a többiek interpretációs tevékenységén keresztül. Az interpretáció megnyilvánulhat cselekvésekben, kognitív, értékelő vagy érzelmi válaszokban. Felfogásunk tehát jelentésközpontú, de a jelentést nem szűkítjük narratívákra, hanem – például a kései Wittgenstein vagy a Mead (1973) féle interakcionizmus jegyében – a jelentés cselekvésekben is megnyilvánulhat, tehát abban, ahogyan egy jelként is felfogható objektumra a befogadó reagál.

Az esemény

A politikai kommunikáció fogalmának hiposztázálása egy cselekvési körnek a létezését feltételezi. A kutatási feladatunk az, hogy ennek a cselekvési körnek a belsejébe kerüljünk, tudniillik abban az értelemben, hogy e kör saját maga vezesse a saját leírását. Ennek érdekében a kutatás első lépésében olyan tárgyat veszünk szemügyre, amelyik a közfelfogás szerint politikai jellegű, ez pedig a politikai esemény. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy számba vesszük a politikatörténeti összefoglalók által legfontosabbnak nyilvánított eseményeket, és azok közül választunk néhányat, a huszonöt év tekintetében legalább tízet. Nem írjuk tehát felül az összefoglalók ítéletét valamilyen paradigma jegyében, hanem nekilátunk annak, hogy az adott események révén kerüljünk belül a politikai kommunikáció határára.

Azért is érdemes az eseményeket helyezni a vizsgálat kiinduló pontjába, mert a politika interakciós szituációkból áll, egy-egy esemény pedig, ha igazán fontos, új politikai szituációt hoz létre. Ez sokszor explicite meg is fogalmazódik a politikusok részéről, tudniillik az, hogy új helyzet jött létre valamilyen esemény következtében. Az esemény pedig újraszabhatja a szereplők körét, a használt szavak választékát és jelentését, az alkalmazott stílusokat, a szemiozisosok egyéb módjait.

Az esemény további előnye, hogy egy történés éppen attól emelkedik eseménnyé, mert vagy valósan, vagy perceptuálisan megszakítja a folyamatok szokásszerű, hét-

köznapi menetét, szakadást hoz létre a politikai folyamatban.³ A szakadás pedig arra kényszeríti a politikai cselekvőket, hogy újrakössék a folyamatok elszakadt szálait, hogy értelmezzék a maguk és potenciális támogatóik számára a történeteket, hogy kommunikációs eszközökkel (is) visszatérítsék a folyamatokat valamilyen normális mederbe – még ha ez a meder mostantól valójában nem ugyanaz a meder lesz is. Ez kiváltképpen így van akkor, ha az esemény, a szakadás valamilyen külső történés, például természeti csapás következménye, de akkor is ugyanez játszódik le, ha az egyik politikai cselekvő akarja álesemény segítségével növelni a támogatottságát. Számosan fontosnak érzik az eseménynek és következményeinek a megtárgyalását, különféle cselekvésekkel jelezni a maguk álláspontját, és ezzel persze akarva-akaratlanul erősítik a történetek esemény jellegét.

A hálózatok⁴

Az esemény középpontba állítása voltaképpen csak rövid időre szól, a célunk az, hogy általa eljussunk a hálózatokhoz. Az esemény segítségével regisztráljuk a megindult kommunikációs tevékenységek részleteit, először is azt, ahogyan az esemény kapcsán a politikai aktorok hivatkoznak egymásra. Ilyen módon az eseményre bízunk a kommunikációs szempontból fontos aktorok körének a kijelölését: azok tartoznak az adott körbe, akik az eseményre reagálva egymásra is reagálnak, ezt nem írjuk felül például az intézményes meghatározottságok alapján.⁵ Ezek a reakciók hozzák létre az aktorok *hivatkozási hálózatát*, mely az egyik legfontosabb hálózatunk.

Az esemény körüli kommunikációs aktusokban megfigyelhető lesz egy sor visszavisszatérő szó és kifejezés. Megint: nem a kutató, hanem az esemény fogja eldönteni azt, hogy melyek a fontos szavak magának a politikai kommunikációs folyamatnak a számára. Ebben a vonatkozásban sem a konkrét esemény, vagy az azzal kapcsolatban használt szavak jelentése lesz a fontos, hanem az, hogy az aktorok mely köre alkalmazza ugyanazokat a szavakat, értelmezi ugyanolyan módon az eseményt. Ezekből a párhuzamosságokból hozzuk létre az esemény *diszkurzív hálózatát*.⁶

Több eseményt is megvizsgálunk ugyanilyen módon, ezért több hivatkozási és diszkurzív hálózatot rajzolhatunk fel. A huszonöt év alatt legalább tíz esemény ilyen hálózataival fogunk dolgozni. A tíz esemény ennek megfelelően összesen húsz hálózatot rajzol fel: tíz hivatkozási és tíz diszkurzív.

Kommunikációs közösségek⁷

Arra számítunk, hogy az időben egymáshoz közeli események hálózatai hasonlítani fognak egymásra, és ez utat nyit a számunkra a politikai közösségek definiálása felé.

³ Nincsen mód az esemény probléma részletes tárgyalására. A témához lásd például: Badiou 1988 és Sewell 2005.

⁴ A hálózatok problémájáról lásd Bene 2015.

⁵ Az eljárás szisztematikus végig vitelét lásd: Szabó 2014.

⁶ Hozzá kell itt tennem, hogy technikai okokból ez csak akkortól érvényesíthető, amikortól elektronikusan feldolgozható szövegtárhelyekkel lesz dolgunk – sajnos, ez az első tíz évre nem igaz.

⁷ A közösségek mineműségéről lásd Szabó 2015.

A hálózatok hasonlósága azt jelenti, hogy nagyjából ugyanazok a politikai aktorok (politikusok, szervezetek, mozgalmak, állampolgárok) szólalnak meg az egymást követő eseményekkel kapcsolatban, és a megszólalásaikban ugyanazokra a politikai aktorokra hivatkoznak. Például ha az első esemény kapcsán egy politikus egyetértve hivatkozik egy másik politikusra, akkor a második esemény kapcsán is ugyanarra fog hivatkozni. Hasonlóképpen: ha az adott megszólaló az első eseményt egy bizonyos értelmezési keretben említi és értékeli, akkor az általa egyetértően hivatkozott másik politikus is vele megegyező értelmezési keretet fog alkalmazni, és ez így lesz a második, harmadik stb. esemény kapcsán is. És persze megfordítva: az adott politikus sosem vagy csak ritkán fog egy adott további politikusra hivatkozni, és sosem vagy csak ritkán fogja ugyanazokat a szavakat, diskurzusokat és értelmezési kereteket alkalmazni az események tárgyalásakor, esetleg kifejezetten elutasítja őket. Ez utóbbi két politikus abban összetartozik ugyan, hogy mindketten ugyanazokra az eseményekre reagálnak, de annyiban nem, hogy más és más hivatkozási és diszkurzív hálózatba tartoznak.

Ha ez így lesz, akkor az események feldolgozása nyomán kialakult hálózatok megalapozzák azt a hipotézisünket, hogy nemcsak hálózatokról, hanem politikai kommunikációs közösségekről is beszélhetünk, tudniillik arról, hogy az egymásra rendszeresen hivatkozók és az eseményeket rendszeresen egyformán értelmezők ugyanahhoz a közösséghez tartoznak. Természetesen nem egy-két politikusról, szervezetről, újságról, televízió és rádiócsatornáról, internetes portálról és web 2-es szereplőről, állampolgárról van szó, hanem több tucatról, esetleg több százról.

Ezen a ponton még mindig csak hipotetikus politikai közösségeknél tartunk. Annyiban azonban már túlléptünk a pusztá kapcsolatokon, hogy a diszkurzív hálózat valamiféle párhuzamos értelmezéseket és értékeléseket is jelez az aktorok között, valami olyat tehát, ami már-már kielégíti az újabb antropológia közösség fogalmát (Amit-Rapport 2002). Amennyiben azonban meg akarunk bizonyosodni arról, hogy politikai kommunikációs közösségek tárulnak fel, további specifikus kommunikációs vonásokat kell találnunk.

Közösség és szemiózis⁸

Ahogy előrebocsátottam, a politikai kommunikáció különféle cselekvésekből, interakciókból áll, ezek jó része szövegekben, képekben és mozgóképekben valamint további dolgokban (tárgyak, épületek, tételrendezések stb.) objektíválódik. A szövegek, a képek és mozgóképek, valamint a további dolgok ilyen módon a valahai cselekvések és interakciók jeleivé válnak, szemiózison mennek keresztül. Feltételezésünk szerint a magyar politikai közösségre és részközösségeire jellemző az, ahogyan ezek a kommunikációs cselekvések végbemennek, és ahogyan objektíválódnak. A kérdés az, hogy milyen módon lehet ezeket a jellegzetességeket leírni.

A szemiózis, a jellé válás kétféleképpen is érthető. Az egyik mód az, hogy valaki tudatosan jellé változtat valamit, például egy tárgyat egy ország jelképévé, egy mozdu-

⁸ Lásd ehhez: Kress - Van Leeuwen (1996) és Van Leeuwen (2005) továbbá az őket összefoglaló Kiss (2015).

latot egy közösséghez tartozás jelévé, egy mondatot a szervezet jelszavává stb.. A másik mód az, ami önkéntelenül is végbemegy: valami, egy tárgy, egy szó, egy cselekedet stb. a létrehozó akarattól függetlenül jellé válik, például egy közösséghez tartozás jelévé, és akkor a közösség változtatja jellé, viszonyul hozzá úgy, mint valami más jeléhez. Tulajdonképpen minden jel egyben közösséghez tartozást is magában hordoz, ugyanis csak a meghatározott közösség tudja vagy érzi azt, illetve cselekszik annak az égisze alatt, hogy az adott dolog a jele valaminek, utal valami másra, érzékeltet valamit például a közös múltból; ez a csoport tudásának a része, mely tudásban potenciálisan minden csoporttag részesedik. Ekként a szemiózis bevett mintái és a politikai kommunikáció közösséget konstituál.

Az ügyek, aktorok, modalitások stb. többféle szerepet játszhatnak az adott politikai közösség konstitúciójában. Kézenfekvő példa Orbán Viktor, akinek a személye az egyik politikai közösségben belülről integratív, mint az ingroup prototípusa,⁹ a többiben inkább kívülről integrál, tudniillik, mint az outgroup prototípusa. A lyukas zászló, vagy hosszú ideig a nemzeti színek, 2002-ben egy darabig a kokárdaviselés a baloldali közösség számára negatív tárgy, dolog, szokás stb. volt, és ilyen módon egy kommunikációs modalitás segítségével meghatározta mind azt a közösséget, amelyik használta a jelet, mind pedig azt, amelyik kritizálta a használatot.

Kutatási módszerünk a Gunther Kress és Theo Van Leeuwen által alkalmazott társadalomszemiotika. A társadalomszemiotika a jelekről szól, mégpedig a jelhasználatról, vagyis a jelkészítéssel és a jeladással [signmaking] foglalkozik. A jelhasználó, ehelyütt a politikus vagy a stábja, vagy a politikai cselekvő, esetleg a közösség egésze közölni akar valamit, tehát tulajdonképpen cselekedni, tenni akar, és jeleket kerít hozzá, legyenek ezek szavak, mondatok, képek, filmek, zenék, gesztusok, mozdulatok, arckifejezések, de akár személyek és szervezetek is. A társadalom és egy-egy közössége egyfelől felkínál bevett jeleket, szemiotizálási módokat a jelhasználónak, másfelől szabályozni is próbálja azt, hogy a jelhasználat hogyan mehet végbe. Sem a jelhasználó nem teljesen szabad, sem a társadalom, illetve a közösség nem teljesen szabályoz; inkább a kettő folyamatos interakciói közepette változnak a jelek és a szabályozásaik.

A társadalomszemiotika szerint a jeleknek, ekként a képeknek, a szövegeknek és az egyéb objektívációknak nincsen végső és autentikus jelentésük. A jel nem valamilyen jól meghatározható dolog helyett áll, amely dolog emiatt végső soron szabályozná a jel jelentését és használatát, és ezért jelfejtésekor tulajdonképpen ezt kellene megtalálni. Mivel ilyen végső alap nincsen, ezért a kutató nem áltathatja magát azzal, hogy el fog jutni, vagy már el is jutott egy-egy jel jelentésének a teljes feltárásához.

A társadalomszemiotikában a hangsúly a konvención van, tudniillik azon, hogy az emberek maguk alkotják a szabályokat, következésképpen meg is tudják őket változtatni. Két dolgot azért rögzíteni szükséges:

- a. Nem mindenki képes a szabályok megváltoztatására, mert ahhoz hatalom kell; a hatalom lehet állami, de lehet gazdasági vagy intellektuális/kulturális is.

⁹ Lásd ehhez Hogg 2001.

b. Nem minden szabály egyforma, és nem mindegyik változtatható meg ugyanolyan módon. Sokszor a szerep modellek szabályoznak, a politikában például a vezérek viselkedése.

A jelek nem többek, mint lehetőségek, erőforrások. Az erőforrás mivolt azt jelenti, hogy a társadalom, a közösség és az egyén különbözőképpen élhet az adott jellel, diskurzussal, műfajjal, stílussal, kompozíciós móddal stb., mégpedig mind a jeladás-kor, mind pedig egy-egy jel értelmezésekor. Ez különösen kapóra jön a politikai kommunikáció vizsgálatában, ugyanis itt az egyik oldal megszólalása a másik politikai oldalnak valóban csupán erőforrás, eszköz az adott megszólalásnak a saját politikai célok érdekében történő (át)értelmezéséhez. A politikában tehát nagyon is megszokott, hogy a szavaknak, képeknek és egyéb jeleknek nincsen végső jelentésük, vagy ha van, azt a politikusok tulajdonítják nekik a saját érdekeik szerint.

Dimenziók

A hálózatelemzéssel kapott protoközösségeket öt dimenzió szerint vizsgáljuk; ezek alapján keressük a további közös vonásokat, a dimenziók specifikus konfigurációit. A dimenziók az előbbiektől értelmében tulajdonképpen szemiotikai erőforrások.

A dimenziók a következők:

Cselekvők. A hálózatok kirajzolta közösség egyrészt cselekvőkből áll. Ilyen aktor lehet a politikus, a párt, valamilyen mozgalom és más szervezet, egy-egy médium vagy éppen fontos közéleti személyiség, de még akár állampolgár is. Az aktorok közvetlenül cselekszenek, megszólalnak, kommunikálnak, mégpedig az adott közösség normáinak megfelelően, azokat megerősítve és módosítva.

Azt feltételezzük, hogy az adott politikai közösség kialakít olyan szerepeket, amelyek rá vagy csak rá jellemzők, s persze gondoskodik ezeknek a szerepeknek a betöltéséről is. Például a kutatásból kiderülhet, hogy 1990 után néhány évvel a vezér szerep fontossá vált előbb az egyik politikai közösségben, majd a többiben is. Volt olyan politikai közösség, amelyik ezt a szerepet tartósan be tudta tölteni valakivel, volt, amelyik csak átmenetileg stb. A közösségek beszéltek erről a szerepről, szidták vagy dicsérték a meglétét vagy a betölteni szükséges személy hiányát – mindenképpen olyan kommunikációs és cselekvési objektum lett, amelyik jellemzővé vált az egyes közösségekre, és mivel majdnem mindenütt megjelent, ezért az átfogó magyar politikai közösségekre általában.

Ügyek. Feltételezésünk szerint egy-egy politikai közösségre jellemző az, hogy milyen ügyeket szokott felkarolni. Ez két formában szokott végbemenni: rendszeresen kezdeményez meghatározott ügyeket, illetve mindig reagál a rá jellemző, de mások által kezdeményezett ügyekre. Sokan az ügyek miatt csatlakoznak az adott politikai közösséghez, mások egy-egy új ügy miatt hagyják el. A specifikus ügyválaszték, az úgynevezett ügybirtoklás [*issue ownership*] fontos politikai erőforrás az adott közösség számára.

Csatornák. A politikai közösségekre jellemző lehet az, hogy mikor milyen kommunikációs csatornákat preferál. Időben változatos volt a huszonöt év: hosszú harc folyt a nyomtatott sajtó és az elektronikus médiumok megszerzésért, majd először az ebben

alulmaradók a direkt marketing eszközeit kezdték alkalmazni, aztán mások is rátértek erre az útra. Utóbb jelentős politikai sikert lehetett elérni annak ellenére, hogy egy politikai aktor alig került be a fősodró médiába, viszont kiépítette a maga online jelenlétét és infrastruktúráját valamint jelen volt a hétköznapok tereiben. A csatornák erőforrások abban az értelemben is, hogy bizonyos társadalmi csoportok meghatározott csatornákat vagy csatorna csoportokat preferálnak, ezért az adott közösség csatornaválasztása egyben jelzi: melyik társadalmi csoportokat vette célba.

Diskurzusok. A politikai közösségekre jellemző szokott lenni az, hogy milyen tudásokat, tudáselemeket, jelszavakat, hívószavakat stb. kultiválnak. A diskurzus a társadalomszemiotika értelmezésében meghatározott módon strukturált tudást jelent. Tartozékai bizonyos szavak, főleg jellegzetes metaforák. Az egyik közösség strukturálhatja a politika mibenlétéről szóló tudását a harc metaforája köré, hogy tehát a politika folyamatos harc. A másik közösség hangoztathatja azt, hogy a politika vezérelve az együttműködés, az érdekek kiegyensúlyozása, a konszenzus. Központi szerepet játszhatnak olyan szavak, mint nemzet, progresszió, függetlenség, európaiság, szakértelem, közösségteremtés és így tovább. Nagyon jellegzetes az, hogy az egyes politikai közösségek milyen szavak és diskurzusok köré szervezik a megszólalásaikat, a tudásukat önmagukról és a világ dolgairól általában.

További modalitások. Az eddigiek is modalitások voltak a társadalomszemiotika értelmében, de számtalan modalitás áll még a politikai közösségek rendelkezésére a maguk működéséhez. Mindenekelőtt kell említeni a képeket. A mai kultúra képekkel teli, ami nemcsak azt jelenti, hogy sok képpel találkozni a mindennapokban, hanem azt is, hogy még a szövegek is képszerűen, például foltokban és nem lineárisan helyezkednek el akár a nyomtatott lapokon, de még inkább az internetes oldalakon. Tárgyak is modalitások, amiképpen épületek vagy térelrendezések. Egy politikai közösség kifejezheti a maga ambícióit nemcsak szövegekkel, hanem azzal is, ha épületeket emel, szobrokat állít, dalokat ír, közös öltözetet alakít ki stb. – a lehetőségek végtelenek.

A magyar politikai közösség és részközösségei

A hivatkozási és diszkurzív hálózatok nyomán felsejlő közösségeknek tehát megvizsgáljuk a kommunikációs dimenzióit, és így várhatóan több olyan közösséget fogunk kapni, amelyek a kommunikációs mintáik alapján térnek el egymástól. Ezek a minták, szemiotikai konfigurációk definiálják az egyes közösségeket. Feladatunk az átfogó magyar politikai közösség leírása is, ezért olyan jellemzőket keresünk, amelyek több vagy minden magyar politikai közösség kommunikációjában jelen vannak. Megint cselekvőket, ügyeket, csatornákat, diskurzusokat és további modalitásokat keresünk, de most a közöseket.

Ekkor tehát képessé válunk a magyar politikai közösség politikai kommunikációs alapú definiálására. Ez idő szerint a leírás két fő irány mentén lesz lehetséges:

1. Nem megosztó közös jellemzők: amit egyformán tesznek, használnak, mondanak, írnak, amiben reflektáltak vagy reflektálatlanul egyetértenek.
2. Megosztó, de közös jellemzők: amit mind fontosnak tartanak, de amiben reflektáltak nem értnek egyet.

A reflexió fontos, hiszen nem minden különbség osztja meg a politikai közösséget. Legalábbis tudniuk kell a politikai közösségeknek arról, ha valami elválasztja őket egymástól.

Folytonosságok és váltások – a történelem

Az egyes események egy-egy időpillanatra nézve szolgálnak alapul a politikai közösségek vizsgálatához. A dimenziók mentén történő elemzések időhorizontja már tágasabb: elvileg a következő vizsgálat alá volt eseményig tart. Ilyen módon a huszonöt éve kutatásában tíz diszkrét szakaszra vonatkozóan rendelkezünk kommunikációs együttállásokkal, szemiotikai konfigurációkkal, az egyes közösségek és az átfogó politikai közösség ötdimenziós leírásaival. A következő lépésben a pillanatképeket, a diszkrét szakaszok leírásait vetjük össze egymással, mégpedig azért, hogy folytonosságokat és változásokat fedezzünk föl közöttük. Többek között olyan kérdésekre keressük a választ, mint a következők:

- Milyen a *cselekvők* fluktuációja az egyes politikai közösségekben? Milyen pártok, mozgalmak, politikusok, állampolgárok váltak fontossá az egyes politikai közösségek számára?
- Megváltozott-e a fontos politikai *ügyek* természete a 25 év alatt? Milyen típusú ügyeket találtunk: gazdasági, kulturális, külpolitikai, pártpolitikai, környezeti, demográfiai stb.? Hogyan változott a közös és nem közös ügyek aránya, viszonya?
- Védhető-e dinamizáló tényezőkként a média központúság az 1990-1997-es, a marketing központúság az 1997-2006-os, és a direkt interakciós jelleg a legutolsó időszakot illetően?¹⁰
- Melyek voltak és hogyan változtak a fő metaforák, logikák, hivatkozásrendszerek, diskurzusok a huszonöt év alatt? Vannak-e végighúzódnó hívószavak, ideológemák az egész időszakban közösségenként és összességében?
- Milyen volt a magyar politikai kommunikáció képi és mozgóképes világa? Mennyiben változtak a nagygyűlések, a petíciók, a tárgyi kultúra, a személyes megkeresések mikéntje stb.?

A kutatás a végére képessé válhat átfogó kérdések megválaszolására is:

- Vannak-e jól elhatárolható szakaszai az átfogó magyar politikai közösség politikai kommunikációs fejlődésének? Ha vannak szakaszok, akkor mi idézhette elő a minőségi változásokat a szakaszhatárokon, vagy legalábbis hogyan írható le a minőségi váltás?
- Vannak-e a huszonöt éven végighúzódnó politikai közösségek Magyarországon? Olyanokra gyanakodhatunk, mint a baloldali közösség, a jobbközép közösség és a radikális/szélsőjobboldali közösség. Ezek az öt dimenzió mentén annak ellenére tartósnak bizonyulhatnak, hogy egy-egy párt vagy vezető politikus közben átlépett az egyikből a másikba, az egyik diskurzus és más modalitás megjelent az egyik közösség után a másikban stb.

¹⁰ Lásd ennek részleteit: Kiss-Szabó 2015.

- Mennyiben vágnak egybe és térnek el a politikai kommunikációs specifikumok alapján definiált politikai közösségek egyfelől, a politikai fejlődési szakaszok másfelől a mások által definiáltaktól?

KORLÁTOK

A történetírásnak ez a módja sem mentes a korlátoktól.

Nyilvános és magán

A megközelítés fenntartja a nyilvánosság és a magánszféra közötti különbségtételt, mégpedig olyannyira, hogy csak az előbbire értelmezi a politikai kommunikációt. Az első látásra talán nem súlyos ez a korlátozottság, hiszen a politikai kommunikáció lényegi része a nyilvánosságban zajlik, olyan helyeken, csatornákon és terekben tehát, amelyek mindenki számára hozzáférhetők. Valójában persze a politikai kommunikáció jelentős része a magánszférában megy végbe: a baráti társaságokban, a családi vacsorák közben, vagy éppen pártok intranetjein, a politikusok között zárt ajtók mögött zajló deliberációkban stb..

Ráadásul a magán és nyilvános szétválasztásával ignoráljuk azt a feminista gyökerekből táplálkozó megfontolást, hogy a magánszférabeli, például a családon belüli viszonyok kiegyenlítettebbé válnának akkor, ha a politikának és a politikai harcoknak nem kellene megállniuk a magánszféra határán. E felfogás szerint ugyanis ez az elválasztottság azoknak az érdekét szolgálja, akik szeretnék fenntartani a családon és általában a magánszférán belüli elnyomást.

Utaltam már arra is, milyen hatásos tud lenni egy-egy politikai szervezet az által, hogy jelen van akár nem politikai viselkedésformákkal az állampolgárok mindennapjaiban, falusi, kisközösségi tereiben, kulturális rendezvényein. Ezek alig-alig kerülnek bele a nagy médiába, tehát félő, hogy elkerülük a figyelmünket.

Úgy véljük azonban, hogy ezeknek a tereknek a kikutatása meghaladja a kapacitásunkat, és számos buktatóval fenyegetne. Másfelől valahányszor felsejlik egy-egy politikai közösség, akkor az adott közösség kommunikációs fórumain és csatornáin külön figyelni fogunk az ilyen típusú, magánszférabeli jelenlétek jeleire is.

Preferált kiindulópontok

A kutatás kétségkívül preferál a hálózatok felvázolásához bizonyos kiindulópontokat, s ezáltal esetleg megfelelkezik olyanokról, amelyek más hálózatokhoz és más politikai közösségekhez vezetnének.

A fogatkozást azzal próbáljuk meg legalább részben orvosolni, hogy igyekszünk változatos kiindulópontokat választani. A negyedszázad első évtizedében gyakorlatilag nincsen más nyilvános kommunikációs csatorna, mint a média, mégpedig a Ma-

gyar Televízió, a Magyar Rádió és a nyomtatott sajtó. Ezeknek a körét lefedjük, abban az értelemben, hogy mindegyik napilapot, hetilapot, és elektronikus médiumot, amelyről tudomásunk van az adott korból, átvizsgálunk a kiválasztott események megjelenését keresve. A későbbi időszakokban mind inkább elérhetővé válnak más kommunikációs csatornák: elsősorban is az online világ megjelenése következtében. Ekkortól lehetővé válik a párthonlapokat vagy akár a blogoszférát is nemcsak bevonni a hálózatrajzolásba, hanem esetleg kiindulópontnak választani egy-egy elemét.

Valójában azonban ez a korlát azért nem teszi szűkössé a kutatást, mert az esemény és a hálózatrajzoló kiindulópontok tényleg csak kiindulópontok, melyeknek az esetleges egyoldalúságait ellensúlyozhatják a dimenziók mentén történő leírások, és persze a további hálózatok kiindulópontjai.

Az események kiválasztása

A fenti két korlátból következik az, hogy a hálózatrajzolást lehetővé tevő események fellelhetősége is korlátozott: csak azokat az eseményeket vehetjük kiindulópontnak, amelyekről a médiából vagy valamilyen mediális csatornán egyáltalán tudomással bírhatunk. Nem lehet kizárni tehát azt, hogy olyan lokális események is kirajzoltak, létrehozta és megerősítettek vagy éppen átalakítottak hálózatokat és közösségeket, amelyekről nem lesz tudomásunk, mert nem jelentek meg róluk kellő számban tudósítások és utalások a tömegmédiában és az interneten.

Mentségül azt hozhatjuk fel, amit az előbb, tudniillik hogy az esemény tulajdonképpen csak létra, amelyen eljutunk kiindulópontokhoz, melyek aztán hozzásegítenek a hálózatok felrajzolásához, de a hálózatok sem jelentik a végállomást, mert a célt akkor értük el, amikor az egyes politikai közösségek leírásához jutottunk el. A politikai közösségek pedig már egyáltalán nem pusztán az események körül alakulnak ki, hanem a cselekvők, az ügyek, a csatornahasználat, a diszkurzív együttállások és a további szemiozsisok közössége következtében.

Pillanatképek és trendek

Azáltal, hogy az eseményeket tekintjük kiindulópontnak, a kialakuló hálózatokat függővé tesszük attól, vajon ki reagált az adott eseményre, s a reagálás során az adott aktor kire hivatkozott és kivel alkalmazott azonos értelmezési keretet az esemény tárgyalásában. A hálózat tehát pillanatképet rögzít, holott teoretikus kiindulópontunk az, hogy a politika és a politikai kommunikáció interakciókon keresztül zajlik. Ki lehet-e olvasni a pillanatképekből, különösen akkor, ha azokból nem készül sok, ezt a folytonosan zajló interakciót, ennek a sajátosságait? Aligha, és éppen ezért jelöltük meg végcélként a politikai közösségek felrajzolását, vagyis azoknak a szemiotikai konfigurációknak a leírását, amelyek ezeknek az interakcióknak a visszatérő jellegzetességeit adják.

Az ismétlés, az *enactment* és *reenactment* gondolata, tehát a performatív megközelítés azért is fontos a számunkra, de ez kitűnhetett az eddigi leírásból, mert nem feltételezzük a politikai kommunikációs közösségek kommunikációs tevékenységeket megelőző létezését, hanem azt gondoljuk, hogy a politikai közösség létezése nem

más, mint annak a hatása, hogy bizonyos kommunikációs cselekvések a bevett szemiotikai erőforrások felhasználásával újra és újra végbemennek a magyar politikai életben.

Módszertanilag nézve bármely leírás mindig rögzítés, arról ad számot, ami rögzíthető, s ennek folyamán megszilárdítja a folyamatokat egy-egy fogalommá, tulajdonsággá, jellemzővé. Ennél aligha tudunk tovább menni, mert az már egy másik műfaj, talán színház vagy film lenne, a politikai kommunikáció valamilyen performálása, mondjuk, feltöltve a web 2 egyik oldalára.

IRODALOMJEGYZÉK

Amit, Vered and Nigel Rapport (2002) *The trouble with community: anthropological reflections on movement, identity and collectivity*. London, Sterling, Va.: Pluto.

Badiou, Alain (1988) *L'être et l'événement*. Éditions du Seuil, Párizs.

Bajomi-Lázár Péter (2014) *Party Colonisation of the Media in Central and Eastern Europe*. CEU Press, Budapest-New York.

Bene Márton (2015) Kommunikációs hálózatok és politikai közösség. Kézirat.

Csillag András (2000) *Joseph Pulitzer és az amerikai sajtó*. Osiris, Budapest.

Foucault, Michel (1969) *L'Archéologie du savoir*. Éditions Gallimard, Párizs.

Hogg, Michael (2001) A Social Identity Theory of Leadership *Personality and Social Psychology Review*, Vol. 5, No. 3, 184-200.

Kiss Balázs (2015) Hogyan olvassunk képeket? Kézirat.

Kiss Balázs – Szabó Gabriella (2015) Politikai kommunikáció. In Körösi András szerk. *Magyar politikai rendszer*. Budapest, ...

Kress, Gunther and Theo van Leeuwen (1996) *Reading images: the grammar of visual design*. London - New York: Routledge.

Mead, George H. (1973) *A pszichikum, az én és a társadalom szociálbehaviorista szempontból*. Gondolat, Budapest.

Nerone, John (2006) The Future of Communication History. *Critical Studies in Media Communication*, 23:3, 254-262.

Nerone, John (2010) Genres of Journalism History. *The Communication Review*, 13:1. 15-26.

Nerone, John (2011) Does Journalism History Matter? *American Journalism*, 28:4, 7-27.

Németh György (2002) *A Mozgó Világ története, 1971-1983*. Palatinus, Budapest.

Sewell, William (2005) *Logics of History: Social Theory and Social Transformation*. Chicago: University of Chicago Press.

- Sipos Balázs (2004) *A politikai újságírás mint hivatás: Nyilvánosság, polgári sajtó és a hírlapírók a Horthy-korszak első felében*. Napvilág, Budapest.
- Sipos Balázs (2010) *Média és demokrácia Magyarországon*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Szabó Gabriella (2014) *Kommunikáció és integráció*. L'Harmattan, Budapest.
- Szabó Gabriella (2015) *Politikai kommunikáció és közösség*. Kézirat.
- Van Leeuwen, Theo (2005) *Introducing Social Semiotics*. Routledge, London, New York.
- White, Hayden (1973) *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore, Johns Hopkins University Press.
- White, Hayden (1980) The Value of Narrativity in the Representation of Reality. *Critical Inquiry*, Vol. 7, No. 1.